

O ARISTOTELOVSKOM CHÁPANÍ PREDIKÁCIE (I)

Stanislav SOUSEDÍK – Pavel CMOREJ

(1) CMOREJ, P.: Pán profesor, v predchádzajúcom čísle tohoročného *Organonu F* bol uverejnený váš článok [3], ktorý ma veľmi zaujal. Významnú rolu v koncepcii, ktorú v ňom rozvíjate, má pojem tzv. identitnej predikácie a vaše odlišenie entít jestvujúcich „pouze jako předmět rozumu“ od entít, ktoré existujú reálne. Navyše v ňom narážate na niektoré problémy späté s esenciálnymi vlastnosťami, ktoré pýtajú moju pozornosť už niekoľko rokov. Keďže na malom priestore state, v ktorej sledujete aj iné zámery, ste niektoré otázky mohli len naznačiť¹ a iné ste museli obísť, nielen ja, ale aj naši čitatelia by určite uvítali, keby ste boli taký láskavý a k niektorým problémom spätým so spomenutými pojmami a vašou koncepciou sa chceli vrátiť v dialógu pre náš časopis. Čo povieť na môj návrh?

(1) SOUSEDÍK S.: Cítim se vašim návrhem upřímně poctěn a rád jej přijímám.

(2) CMOREJ, P.: Myslím, že najlepšie by bolo skočiť in medias res a začať výkladom identitnej teórie predikácie, ktorá ma zaujíma nielen z filozofického, ale aj logického hľadiska.

(2) SOUSEDÍK, S.: Podle identitního pojetí predikace je v pravdivé singulární propozici, např. „Sókrates je člověk“, mezi individuem (uvažujme pro zjednodušení jen empirická individua) a vlastností (berme opět v úvahu jen specifickou vlastnost) vztah jakési „oslabené identity“. Že to tak vskutku je, tomu nasvědčuje, že na Sókrata můžeme zavolat nejen „Sókrate!“, ale i „člověče!“. Takovým oslovením se totiž obracíme zřejmě na individuum a nikoli na funkci, která vede k pravdivostním hodnotám. Tím méně se ovšem vokativem „člověče“ obracíme na třídu lidí či na funkci, která vede k její identifikaci. Myšlenka, že „člověk“ znamená třídu nebo funkci, která k ní vede, je nominalistická, a na tom nic nezmění, když se k její obraně používá platonských prostředků (mám na mysli rozlišení mezi konstrukcí a intenzí, jimž po tomto rozlišení nelze ovšem rozumět jinak než jako nějakým subsistujícím abstraktním předmětem).

(3) CMOREJ, P.: Predpokladám, že za *empirické individua* pokladáte priestoročasové, v istom zmysle súvislé fyzické predmety, akými sú napríklad ľudia, zvieratá, domy, autá, Slnko, Zem, planéty a pod., nie som si však istý, či by ste medzi ne zaradili aj skupinu ľudí, krdeľ vrán, slnečnú sústavu, galaxiu, lokomotivu rozobratú do poslednej skrutki na jednotlivé súčiastky poukladané v niekoľkých oddelených miestnostiach, vodu alebo sneh na celej zemeguli atď., teda aj diskontinuitne rozložené predmety a kusy látky.

(3) SOUSEDÍK, S.: Pojímám individua ve skutečnosti poněkud jinak než uvádíte. Za živá individua považují jednotlivé lidi, zvířata a rostliny, za neživá individua považují prvky a sloučeniny vyskytující se v kontinuálních, vzájemně odlišných kvantech. Neživými individuy jsou tedy např. jednotlivé kusy zlata, kapky vody ap. Věci jako jsou např. auta nebo planety nepovažují za individua, nýbrž za jejich (uměle nebo přirozeně vzniklé) shluky čili agregáty. Pokud jde o křídlo vrány, rozlišují: Křídlo živé vrány není individuum, nýbrž jen jeho část. Od vrány oddělené, mrtvé křídlo je pouhý agregát.

K individuím čítám také jsoucna, která se mohou vyskytovat pouze „na jiném“, tedy např. kruhový tvar tohoto zlata, toto Janovo zranění, vzdálenost Petra od vrcholu Sněžky v určitém okamžiku ap. Jazykem aristotelské tradice by tedy bylo možno říci, že za individua považují první substance a jejich akcidenty. Jedná se o ontologické (nikoli logické) pojetí empirického individua.

(4) CMOREJ, P.: Mám pochybnosti o tom, či oslovení „človeče“ skutečně svedčí v prospech oslabenej identity medzi určitým invidiuom a vlastnosťou byť človekom. V konkrétnom rečovom akte môže byť iba skratkou iného výrazu, napríklad indexového „ty“ alebo „hej, ty, človeče!“, „hej, ty, koho oslovujem (na koho sa obraciam, s kým hovorím)“ a pod. Môže byť skratkou individuovej *deskripcie* vyčleňujúcej osloveného, ktorú si možno domyslieť na základe poznania situácie, v ktorej ho použijeme (tým by sa azda dalo objasniť aj to, prečo sa vokativom „človeče“ neobraciame na vlastnosť byť človekom ani na triedu bytostí s touto vlastnosťou). Inak povedané, samo osebe sa nevzťahuje na nijakého určitého človeka. Keby ste sa týmto oslovením obrátili na *skupinu* Čechov alebo Slovákov a gestom ani pohľadom by ste nedali najavo, koho máte na myslí, sotva by sa vám ním podarilo osloviť *jednu konkrétnu osobu*. Pritom treba zdôrazniť skutočnosť, že každý člen skupiny by sa mohol pokladať za potenciálneho adresáta vášho oslovenia, lebo každý vie, že má vlastnosť, na ktorú sa vzťahuje výraz „človek“, ale so zreteľom na absenciu ďalších vyčleňujúcich výrazov alebo momentov by nevedel, či oslovujete práve jeho alebo iného človeka. Chcem tým povedať len toľko, že k významu výrazu „človeče!“ treba niečo pridať, ak ním máme osloviť napr. Sokrata, a to dodáva situácia, v ktorej príslušný rečový akt vykonáme. Keby sme oslovenie „človeče“ našli na papieri adresovanom neznámemu človeku, určite by sme nevedeli, komu je určené, hoci by sme mu celkom dobre rozumeli. To je zatiaľ všetko, čo mi zišlo na um na margo vášho prvého argumentu na obranu oslabenej identity.

Neviem však, či sme sa do výmeny argumentov nepustili priskoro, pretože mnohí čitatelia zrejme ešte ani netušia, čo oslabená identita vlastne je. Ani mne nie je všetko jasné, a preto navrhujem pojem oslabenej identity najprv patrične vysvetliť, analyzovať a až potom sa pustiť do skúmania koncepcie, ktorá ho používa ako jeden zo svojich hlavných konceptuálnych nástrojov.

(4) SOUSEDÍK, S.: Objasniť dôvody, ktoré mňa vedou k zavedeniu pojmu „oslabené identity“, lze více způsoby. V předchozím jsem si zvolil značně neobvyklé východiško, totiž skutečnost oslovování jednotlivých lidí obecnými jmény, a chci při něm přes vaše předem projevené pochybnosti setrvat. Uvažuji takto: K oslovení osob

užíváme často vlastních jmen. Vlastní jména jsou výrazy označující něco, co je totožné s individuou, která jimi oslovujeme. Vedle vlastních jmen užíváme někdy k oslovení i jmen obecných („človeče!“, „králi!“ ap.) Obecnými jmény můžeme oslovit i více osob („človeče!“ Petra i Jana). Je-li tomu tak, nemůže být totožnost toho, co označuje obecné jméno, s osobami, které jím oslovujeme, stejná, jako je tomu u jmen vlastních. Vždyť přece Petr není totožný s Janem! Musí se tu na rozdíl od „silné“ totožnosti (o jakou jde v případě vlastních jmen) jednat o jakousi totožnost jinou. Tuto jinou totožnost nazývám právě „totožností oslabenou“.

Budete nyní ode mne jistě žádat, abych pojem této „oslabené totožnosti“ blíže vysvětlil. Rád se o to pokusím, ale zdá se mi, že bych se asi měl ještě před tím vyjádřit k vaší předem projevené pochybnosti o předpokladu, na jehož základě k zavedení pojmu „oslabené totožnosti“ vůbec dospívám. Je-li sám tento předpoklad (že totiž skutečně oslovujeme obecnými jmény) nesprávný, byly by pokusy o vyjasnění pojmu oslabené totožnosti pouhou hříčkou.

(5) CMOREJ, P.: Vôbec nemienim spochybňovať skutočnosť, že niekedy sa oslovujeme všeobecnými výrazmi, skúsenosť ju predsa jednoznačne potvrdzuje. Je však táto skutočnosť postačujúcim dôvodom na prijatie názoru, že vlastnosť byť človekom čiastočne splyva s osloveným individuom? Zapochyboval som len preto, že niektoré jazykové výrazy môžu v konkrétnej konverzácii nadobudnúť iný význam, ako majú mimo nej, resp. že v nej môžu pôsobiť ako indexové výrazy. Nie som si však istý, či to tak je aj v prípade oslovenia „človeče“. Určitejšie stanovisko k tejto otázke i k vašej koncepcii budem môcť zaujať až po objasnení pojmu oslabenej identity. Som presvedčený, že na prijatie tohto pojmu máte aj iné dôvody, než je používanie oslovenia „človeče“. Preto znovu navrhujem pustiť sa do objasňovania kľúčového pojmu vašej koncepcie a potom do skúmania niektorých jej zéz.

(5) SOUSEDÍK S.: Souhlasím. Budu postupovat tak, že objasním nejprve význam několika termínů pomocných. Uvažujme takto: Empirická individua mají zřejmě nějaké části, např. Prokop má pravou ruku, levou nohu atd. Takové části individuí jako je Prokopova pravá ruka a levá noha budu nazývat jejich části fyzickými. Je jasné, že je každá fyzická část identická sama se sebou a ne-identická s libovolnou druhou. Jsou-li dvě fyzické části ne-identické, budu říkat, že je mezi nimi reálná distinkce. Slovem „reálný“ budu vždy charakterizovat věci, jejichž existence je nezávislá na tom, jsou-li či nejsou předmětem skutečného nebo i jen možného poznání.

Učiňme nyní předpoklad, že se každé empirické individuum skládá vedle částí fyzických vždy nejméně ze dvou částí jiného typu. Budu jim říkat části metafyzické. Čím se liší metafyzické části od fyzických? Předpokládejme, že se od nich liší jednak čímsi negativním, totiž tím, že mezi nimi není reálná distinkce, jednak ale i něčím pozitivním, tím totiž, že má každá každá metafyzická část schopnost stát se odlišným předmětem úkonu nějakého možného nebo skutečného rozumu. Rozumem při tom nazývám poznávací schopnost, která je s to poznávat metafyzické části individua distinktně, tj. tak, že rozeznává jednu od druhé. Vlastnost, kterou se metafyzické části navzájem liší, totiž jejich schopnost stát se odlišným předmětem rozumu, není sice

vlastností reálnou, ale to neznamená, že je nějakou naší libovolnou fikcí. Předpokládám, že by empirická individua měla metafyzické části i kdyby ve skutečnosti žádného rozumu nebylo (stačí, že pojem rozumu neobsahuje spor).

Uvažujme dále: Neliší-li se metafyzické části reálně, nýbrž jen právě uvedeným způsobem, je mezi nimi nějaká distinkce odlišná od reálné. Prosím, abyste ji spolu se mnou nazýval distinkcí dispoziční, protože je jejím základem odlišná dispozice metafyzických částí individua vůči skutečné nebo možné činnosti rozumu.

Stanou-li se metafyzické části určitého individua skutečně odlišnými předměty nějakého skutečně poznávajícího rozumu, je mezi nimi opět určitá ne-identita čili distinkce. Tato distinkce není však již pouhá distinkce dispoziční (protože vlivem dispoziční distinkce jsou metafyzické části pouze disponovány k tomu stát se za určitých podmínek odlišnými předměty rozumu, kdežto nyní se podle předpokladu takovými předměty již skutečně staly), nýbrž nějaká distinkce od dispoziční odlišná, kterou budu nazývat distinkcí intencionální. Slovem „intencionální“ budu v naší diskusi charakterizovat věci, jejichž existence závisí (alespoň po určité stránce) na tom, že jsou skutečným (nejen možným) předmětem rozumu.

Shrnu nyní, co jsem dosud vyložil, a objasním to na příkladu. Mějme empirické individuum, které má vlastní jméno „ x “. Toto individuum má fyzické části, které mají (dejme tomu) rovněž vlastní jména, a to „ r “ a „ s “. Mezi r a s je reálná distinkce. Individuum x má vedle reálných částí ještě dvě části metafyzické, nazvěme je F a G , mezi nimiž je pouhá distinkce dispoziční. Jsou-li F a G poznány rozumem, je mezi nimi distinkce intencionální. To je vše, co jsem dosud vyložil.

Dohodněme se nyní, že vlastní jména z uvedeného příkladu v dalším již nebudeme podtrhávat a budeme je v souvislosti s tím považovat ne již za vlastní jména, nýbrž za proměnné („ x “ za proměnnou pro individua, „ F “ a „ G “ za proměnné pro metafyzické části atd.). A položme si otázku: Čím se liší libovolné

1. F , které se liší od G dispozičně od jemu odpovídajícího
2. F , které se liší od G intencionálně?

Dříve než to začneme zkoumat, učiňme však další jazykovou dohodu, že totiž místo výrazu uvedeného sub 1) budeme říkat zkrátka „ F ve stavu konkrétnosti“ anebo prostě „ F ve stavu K “, a místo výrazu uvedeného sub 2) zkrátka „ F ve stavu abstraktnosti“ anebo „ F ve stavu A “.

Z předpokladů, které jsme přijali, je patrné, že se F ve stavu A liší od F ve stavu K :

- a) Skutečnou (ne pouze možnou) poznanosť,
- b) uskutečněnou (díky stavu poznanosť) distinkcí od G ,
- c) intencionální (ne reálnou) existencí.

Porovnáme-li libovolné F ve stavu K a jemu odpovídající F ve stavu A , je patrné, že můžeme (a v předchozím jsme tak bezděčně již i učinili) uvažovat o F ještě třetím způsobem, totiž tak, že máme na mysli pouze to, co je oběma nám dosud známým stavům společné (a že vše ostatní, čím se v jednotlivých těchto stavech liší, obrazně řečeno „odečteme“). V tomto třetím, „absolutním stavu“ nemá F žádnou z vlastností, které jsou charakteristické právě jen pro stav K nebo právě jen pro stav A , ale zůstává mu ovšem dispozice se v tom či onom stavu vyskytovat. Nahlížíme snadno, že pokud

se F v absolutním stavu vyskytuje, tedy vždy jen v rámci F ve stavu K nebo F ve stavu A, a to jako jejich - jak to budu nazývat - „absolutní subjekt“. S použitím tohoto termínu lze říci, že se libovolné F v absolutním stavu vztahuje k odpovídajícímu F ve stavu A a k F ve stavu K jako jejich absolutní subjekt (zkráceně „ABS“).

Nyní mám již, myslím, po ruce vše, abych mohl objasnit pojem oslabené identity. Je to dyadický vztah, jehož oborem je třída metafyzických částí ve stavu abstraktnosti a inverzním oborem třída individuí. A tak tedy říkám, že:

Nějaká metafyzická část ve stavu abstraktnosti, je oslabeně identická s nějakým individuem tehdy a jen tehdy, když ono individuum má nějakou metafyzickou část ve stavu konkrétnosti takovou, že tato část má s onou částí ve stavu abstraktnosti společný absolutní subjekt.

Teorie, kterou jsem musel načrtnout, abych mohl objasnit pojem oslabené identity, může v uvedené podobě sloužit více méně jen k tomuto objasnění. Aby byla užitečná i jinak, bylo by třeba ji upravit a doplnit.

(6) CMOREJ, P.: Aby som mohol s väčším porozumením a istotou sledovať vaše úvahy, najprv by som si chcel dôkladnejšie ujasniť vaše chápanie niektorých pojmov. Začnem niekoľkými otázkami o individuách. Rozlišujete dva druhy individuí: prvé substancie a ich akcidenty. Ak vám dobre rozumiem, za *empirické* pokladáte nielen prvé substancie, ale aj ich akcidenty. Nemýlim sa? V čom podľa vás spočíva empirickosť týchto entít?

(6) SOUSEDÍK S.: Budu pomocí slova „empirický“ charakterizovat věci, které lze nějakým způsobem postřehnout našimi smysly. Pokud jde o empiričnost substance, je třeba rozlišovat. Substance empirického individua není sama o sobě empirická věc, je jí teprve vlivem něčeho od sebe odlišného, totiž akcidentů.

A jak je tomu se samotnými akcidenty? Individuální nebo „první akcidenty“ jsou empirická jsoucna. Rozlehlost (=extenzi) této kostky cukru, její tvar, chuť, barvu atd. vnímáme smysly. Je pravda, že individuální akcidenty vnímáme vždy v nějaké konfuzi se substancí: vidím bělost cukru (s čímž není ve sporu, že fakt, že je to cukr, nevidím, nýbrž jej poznávám jiným způsobem).

(7) CMOREJ, P.: Čím sa lišia individua prvého druhu od individuí druhého druhu? Prvé substancie sú zrejme isté fyzické predmety, ktoré zaujímajú nejaké miesto v priestore a čase (súdím tak podľa vašich príkladov). Aká je však povaha akcidentov? Sú to tiež fyzické predmety alebo ideálne entity, pri ktorých nemá taká charakteristika nijaký zmysel? V tom prípade ma vaše príklady trochu mätú.

(7) SOUSEDÍK, S.: Nevím, co rozumíte výrazem „fyzický předmět“. Je-li to pro naši diskusi důležitý termín, prosím o jeho objasnění.

Z předchozí mé odpovědi vyplývá, že tvrzení, že substance zaujímají nějaké místo v prostoru a čase, je dvojnásobně: v jednom smyslu je pravdivé, v druhém ne.

Čím se liší substance od akcidentů? Každá individuální substance je něco, co se vyskytuje „samo v sobě“, a tedy nikoli „v jiném“ (tj. jako určení či modifikace něčeho jiného). Ono „v sobě“ a „v jiném“ jsou primitivní pojmy, jež mohu objasnit jen

pomocí příkladů. Od toho však, myslím, mohu upustit. Akcidenty působí, že jsou empirické substance v prostoru a času, a jsou v prostoru a času spolu s nimi.

Příklad: Voda v nádobě se vyskytuje reálně někde a někdy, a v tomtéž čase a v téže části prostoru, kde se vyskytuje voda, vyskytuje se i její teplota. Přírozeně nemůže dojít k tomu, aby tutéž nádobu zcela vyplňovala voda a zároveň třeba rtuť. Nic však nebrání tomu, aby tutéž nádobu vyplňovala zároveň voda a její teplota. Presto je zřejmě jinou věcí voda a jinou věcí její teplota: je mezi nimi reálná distinkce.

Budu hájit tezi, že jak první substance tak první akcidenty mají metafyzické části.

(8) CMOREJ, P.: V tomto štádiu dialógu by som si netrúfal formulovať proti vašej definícii oslabenej identity nejakej námietky -- najprv ju musím primerane pochopiť. Mohli by sme začať objasňovaním vášho chápania vzťahu byť časťou.

Na stručnejšiu formuláciu niektorých otázok a tvrdení o vzťahu byť časťou by bolo vhodné zaviesť termín „fyzický predmet“, pod ktorý by sme mohli zahrnúť prvé substance i agregáty. Nie som si však istý, či medzi fyzické predmety nezaraďujete aj akcidenty substancí, prípadne aj predmety, ktoré nie sú ani agregáty, ani substance, ani ich akcidenty. Nie je mi celkom jasné ani vaše chápanie agregátov. Je napríklad drevo rozptýlené po celom povrchu Zeme agregát? Predpokladám, že vzhľadom na nekontinuálnosť jeho rozloženia nejde o individuum vo vašom zmysle. Je agregátom naša galaxia, slnečná sústava, svorka vlkov či roj včiel? Sú to vôbec fyzické predmety?

(8) SOUSEDÍK S.: Na Vaši otázku nemohu úplne odpovedieť pro zmíněnou obtíž s termínem „fyzický předmět“.

K problematice agregátů: Příkladem agregátu je klika na hřídeli. Zde máme dvě empirická individua, hříděl, kliku a pak ještě jedno, třetí individuum, které obě předchozí sjednocuje, totiž čep.

Obecně: Empirickým agregátem jsou nějaké nejméně dvě empirické věci, které jsou spojeny nějakou další, nejméně třetí věcí.

Elementární agregát se skládá z částí, které samy nejsou agregáty. Příklad: první substance se svými akcidenty.

Komplexní agregáty jsou složeny z věcí, které jsou samy různými agregáty. Příklad: Autobus. V rámci komplexních agregátů je možné provádět další zajímavá rozlišení, ale mám dojem, že by to bylo nyní pro účely naší diskuse zbytečné.

Důležitější pro nás bude možná rozlišení mezi reálnými a reálně-intencionálními agregáty. Dosud byla řeč jen o agregátech reálných, tj. takových, jejichž všechny části, včetně oné spojovací jsou reálné. Tak tomu však nemusí být vždy. Reálné části agregátu mohou být totiž spojeny něčím, co má být pouze intencionální. Je-li tomu tak, navrhuji, abychom mluvili o agregátech reálně-intencionálních. Příklad: Prokop a zlatá mince, kterou dostal při křtu, tvoří spolu agregát, jehož spojujícím prvkem je majetnický vztah (jenž je podle mého mínění čímsi, co má pouze intencionální bytí). Jiný příklad: redakční rada časopisu Organon, tj. skupina lidí spojená společně sledovaným cílem, který jim tane na mysli.

A nyní k vašim příkladům: Sluneční soustava je, myslím, reálný agregát (části jsou sjednoceny přitažlivou silou Slunce). Pokud jde o galaxii neumím odpovédět pro

nedostatek astronomických znalostí. Smečka vlků je asi reálný agregát spojený lovem v jedné oblasti nebo něčím podobným. Podobně včely.

(9) CMOREJ, P.: K zavedeniu termínu „fyzický predmet“ ma inšpirovali vaše formulácie, v ktorých hovoríte o fyzických častiach individua. Podľa vás každé empirické individuum má nejaké fyzické časti, ktoré nie sú individua. Predpokladám, že fyzickými časťami niektorých individui môžu byť aj individua (lebo za individua pokladáte prvky aj ich zlúčeniny) a že individuum, ktoré sa dá rozložiť na fyzické časti, je fyzická entita. Je ňou napr. aj váš Prokop. Teda niektoré fyzické entity sú individua a niektoré nie sú individua. Medzi fyzické entity, ktoré nie sú individua, by sme mohli zaradiť aj vaše agregáty zložené z fyzických častí. Prečo potom nezaviesť spoločný termín pre všetky entity, ktoré sa skladajú z fyzických častí a vyznačujú sa tým, že zaujímajú nejaké miesto v čase a priestore? Účel zavedenia termínu „fyzický predmet“ vidím v tom, že vzťah byť časťou medzi fyzickými predmetmi sa líši od vzťahu, ktorý existuje medzi metafyzickými časťami a individuiami. Prvý je vzťahom medzi entitami tej istej kategórie, kým druhý medzi metafyzickými časťami a empirickými individuiami, teda entitami odlišných kategórií. Prvý vzťah je reflexívny a tranzitívny, možno to však povedať o druhom vzťahu? Odpovede na tieto otázky závisia aj od chápania metafyzických častí individua, ktoré mi nie je celkom jasné. Nemohli by ste ho trochu rozviesť a ilustrovať na nejakých príkladoch?

Pri naznačenom vymedzení fyzického predmetu sa na pozadí vašej koncepcie vynárajú dva problémy.

1. Podľa vašej koncepcie aj akcidenty sú entity, ktoré existujú v čase a priestore. Sú to však fyzické predmety v naznačenom zmysle? Je teplota vody v nejakom hrnci jej časťou v tom zmysle, ako je krídlo určitej vrany časťou jej tela? Alebo teplota je jej metafyzickou časťou? S vašim chápaním akcidentov súvisia aj iné problémy, ku ktorým sa vrátim pri najbližšej príležitosti.

2. Druhý problém nie je taký závažný, pretože ho možno riešiť terminologickou dohodou. Ide totiž o to, či za fyzické predmety máme pokladať iba „kontinuálne“ fyzické útvary alebo aj rozptýlené fyzické entity, akou je voda či sneh na celej zemeguli, ba dokonca aj nehomogénne entity zložené z roztrúsených predmetov rôzneho druhu. Napríklad utvárajú smetiská na Slovensku jeden fyzický predmet? Je ním aj objekt zložený z počítača, pri ktorom práve sedím, a kuraťa vo vašej chladničke? Spomínam to najmä preto, že v mereológii či kalkule individuí sa aj také útvary pokladajú za predmety, resp. za individua. Ktorému chápaniu fyzického predmetu by ste dali prednosť?

(9) SOUSEDÍK, S.: Přijímám Váš návrh, aby slovo „fyzický předmět“ pro nás znamenalo „entitu, která se skládá z fyzických (tj. rozlehlých) částí a vyznačuje se tím, že zaujímá nějaké místo v čase a prostoru“. Ze své strany navrhuji, abychom na rozdíl od některých současných esencionalistů považovali za fyzické předměty pouze útvary „kontinuální“.

a) Jsem přesvědčen, že žádné individuum není složeno z fyzických částí, které by byly samy individuálními substancemi. S tím není ve sporu, že za individua považují i chemické sloučeniny. Zastávám totiž tezi, že prvky (např. vodík a kyslík) při vzniku

sloučeniny (např. vody) zanikají a nejsou jako takové ve sloučenině (např. vodě) přítomny. Rozložíme-li vodu elektrickým proudem, vznikne ovšem opět kyslík a vodík, ale numericky odlišné od těch, z nichž voda vznikla.

b) Říkáte-li, že dosud příliš nerozumíte definici oslabené identity, znamená to pravděpodobně, že si dosud nejste jist, zda se v ní neskrývá spor. Souhlasím s vámi, že k ujasnění, zda tomu tak je či není, mohou být užitečné příklady a různá srovnání. Poskytnu jich nyní několik.

Předpokládejme nejprve, že máme určitou první substanci, která má dvě metafyzické části. Nazvěme jednu z nich vlastním jménem „Individualita“ a druhou „Esence“. Esence se od Individuality liší dispozičně, tj. není od ní aktuálně odlišná, je od ní odlišná pouze potenciálně čili je od ní pouze odlišitelná. Aktualizovat tuto potenciální odlišnost nelze fyzicky (není možné nalakovat např. Individualnost na bílo a Esenci na červeně), ale lze ji aktualizovat rozumem, který je s to učinit si svým předmětem Esenci, aniž by si zároveň činil předmětem Individualitu. Rozum působí tedy podobně jako hranol rozkládající paprsek bílého světla na mnohost spektrálních barev.

c) K problematice „metafyzických částí“. Je jasné, že jsou to části velice odlišné od částí fyzických (hlavně rozumíme-li fyzickými částmi „kusy“, na které lze těleso rozbít).

Pokud jde o reflexivnost a tranzitivnost vztahu „být metafyzickou částí“, soudím, že je třeba rozlišovat: Metafyzické části ve stavu konkrétnosti mají uvedené vztahy pouze potenciálně. Ve stavu abstrakce je mají aktuálně. Individuum se podobá fotografické desce na níž je latentní obraz např. české státní vlajky. Za těchto okolností má deska latentně (= potenciálně) část modrou, část červenou a část bílou. Mezi takovými latentními (= potenciálními) částmi jsou i určité latentní (= potenciální) vztahy. Aktuálními se můžou stát, jestliže desku (celou zároveň nebo po částech) vyvoláme.

d) K otázce akcidentů: Zastávám tezi, že v rámci empirického světa jsou akcidenty reálně existující, fyzické předměty (ve smyslu naší jazykové dohody). Akcident, např. teplota vody v nádobě, je součástí toho, co je v nádobě, jedná se ovšem o část jiného typu než je „kus“. Křídlo vrány je „kus“ vrány a může existovat i odděleně od vrány (třebaže v tom případě již není křídlem vrány, nýbrž jen - řekněme - bývalým křídlem vrány). Akcident od substance takto oddělit nelze. Jeho povaha je v tom, že je nikoli kusem, nýbrž jakousi modifikací substance. Taková modifikace nemůže existovat bez toho, co modifikuje, ale není s tím totožná a není úplným nic: Teplá voda se od studené přece neliší ničím, nýbrž něčím, totiž právě určitým akcidentem. Když rozleji horkou vodu z konvice do šálků, rozdělím vodu na „kusy“.

Spolu s tím rozdělím i její teplotu, totiž na teplotu vody v prvním šálku, od ní prostorově oddělenou teplotu vody v druhém šálku atd. Spojením substance s akcidenty vzniká, co jsem nazval „elementární agregát“. Takový agregát je složen z částí různého typu: Předně jsou tu části fyzické, a to jednak „kusy“, jednak substance a akcidenty. Pak jsou tu části metafyzické. Víc typů prozatím neznáme. Dodávám, co jsem již řekl v předchozím, že totiž metafyzické části mají jak substance tak akcidenty.

Pripomínám, že za individua v širšom smyslu považujú elementárni agregáty. Individua v presnom smyslu jsou naproti tomu pouze první substance. Z předchozího vyplývá, že v každém elementárním agregátu může být jen jediná substance.

(10) CMOREJ, P.: Zdá sa, že za vašim výrazom „byť časťou“ sa neskrývajú – ako som sa pôvodne domnieval – dva, ale tri, ba možno až štyri rôzne pojmy, ktoré by sme mali dôkladnejšie rozobrať a od seba odlišiť:

- a) vzťah byť časťou medzi fyzickými predmetmi,
- b) vzťah medzi metafyzickými časťami a individuami, ktorý možno rozložiť na
 - b1. vzťah medzi metafyzickými časťami a substanciami a
 - b2. vzťah medzi metafyzickými časťami a akcidentmi,
- c) vzťah byť časťou medzi akcidentmi a individuami.

Najjednoduchší a azda preto aj najjasnejší je vzťah a). Mali by sme sa dohodnúť, či pod časťou budeme v tomto prípade rozumieť iba *pravú* časť fyzického predmetu alebo za jeho časť budeme považovať aj sám predmet. V prvom prípade vzťah byť časťou bude tranzitívny, nie však reflexívny, kým v druhom prípade bude aj reflexívny.

Povaha druhého vzťahu (či vzťahov) mi nie je zatiaľ jasná, pretože vášmu pojmu metafyzickej časti celkom dobre nerozumiem. Predpokladám, že metafyzická časť je entita, ktorá je časťou *individua*, to znamená že b) je vzťah medzi metafyzickými entitami a individuami, resp. ich zložkami, ktorými sú prvé podstaty a ich akcidenty. Je to tak? Stále mi chýbajú príklady metafyzických častí individua, ale možno som niečo prehliadol. Chápanie tohto vzťahu znejasňuje aj vaša zmienka o jeho (prípadnej?) reflexívnosti a tranzitívnosti vo *vašom* bode c), ktorej nerozumiem, pretože ak tento vzťah má tieto vlastnosti, tak z toho vyplýva, že

(1) každá metafyzická časť F je časťou F,

(2) pre každé M, I, E platí, že ak M je metafyzickou časťou individua I a I je metafyzickou časťou entity E, tak M je metafyzickou časťou E.

K (1) len toľko, že ak uvažovaný vzťah je vzťahom medzi metafyzickými entitami a *individuami*, tak (1) je nepravdivé alebo dokonca nezmyselné tvrdenie. (2) je problematické z týchto dôvodov: i) individuum zrejme nie je metafyzická entita, a preto ani metafyzická časť niečoho, ii) ak pripustíte, že ňou náhodou aj je či môže byť, tak nie je jasné, či entita, ktorej je časťou, je individuum alebo metafyzická entita (pre túto neistotu som použil písmeno „E“), iii) ak E je metafyzická entita, tak neviem, či bude platiť konzekvent (2), pretože neviem, či aj metafyzické entity majú metafyzické časti, iv) ak E je individuum, tak nie je jasné, prečo by metafyzická časť individua I mala byť aj časťou individua E obsahujúceho I ako svoju metafyzickú časť. Po rozčlenení vzťahu b) na b1) a b2) uvedenú úvahu by bolo treba modifikovať, od čoho tu zatiaľ upúšťam.

Vzťahu c) rozumiem lepšie ako vzťahu b), ale pri ňom sa vynárajú problémy, ktorými by som sa chcel zaoberať neskôr.

(10) SOUSEDÍK S.: Nevyjádřil bych své stanovisko tak, že se za mým výrazem „být částí“ skrývají čtyři různé pojmy. Dal bych přednost formulaci, že tím výrazem míním jeden pojem, který lze blíže vymezit na neurčitý počet dalších.

Uvedu nyní několik příkladů metafyzických částí: Lidství a živočišnost jsou příklady metafyzických částí Sokrata. Spravedlnost a ctnost jsou příklady metafyzických částí určitého jeho individuálního akcidentu.

Dále: Souhlasím s vámi, když říkáte, že „individuum zřejmě nie je ...metafyzická část' niečeho“. Nabyt jsem dojmu, že část nejasností spojených pro vás s pojmem metafyzické části pochází z toho, že nerozlišujete vztah „být metafyzickou částí“ od vztahu oslabené identity. To jsou, jak já to vidím, dva odlišné vztahy. Vztah oslabené identity je vztah metafyzické části k individuu, vztah „být metafyzickou částí“ má větší rozsah, je to vztah metafyzické části k individuu nebo vztah jedné metafyzické části k druhé (živočišnost je metafyzickou částí Sokrata, ale také lidství). Vztah oslabené identity není tranzitivní ani reflexivní; vztah „být metafyzickou částí“ je tranzitivní a v třídě metafyzických částí dokonce reflexivní.

Nakonec: Ve vaší úvaze se začal vyskytovat velmi často výraz „metafyzická entita“. Nevím přesně, co tím míníte, a prosím za vysvětlení. Možná by bylo užitečné, kdybyste při tom vysvětlil i slovní spojení, kterého jste užil již dříve, totiž „být entitami odlišných kategorií“.

(11) CMOREJ, P.: Začnem od konca vašej odpovede. Zdá sa, že nielen z logického, ale aj z ontologického hľadiska by sme mali rozlišovať individua, ich vlastnosti, binárne vzťahy medzi nimi, ternárne vzťahy medzi nimi atď., ako aj vlastnosti vlastností individuí, vzťahy medzi vlastnosťami, vlastnosťami vzťahov individuí a pod. ad infinitum. Teda individua utvárajú jednu kategóriu entít, ich vlastnosti inú, binárne vzťahy medzi individuami ďalšiu atď. Naznačenej kategorizácii entít zodpovedá kategorizácia výrazov, ktoré sa na tieto entity vzťahujú. Máme predsa kategóriu individuových výrazov, kategóriu jednoargumentových predikátových výrazov, ... dvojargumentových predikátových výrazov atď. Výrazy jednotlivých kategórií nemožno vo výrokoch ľubovoľne zamieňať: keď vo výroku nahradíme výraz jednej kategórie výrazom inej kategórie, môžeme zo zmysluplného výroku dostať číry nezmysel. Žiaľ, naznačená kategorizácia nie je všeobecne prijatá ani jediná. Niekedy sa nahrádza kategorizáciou, v ktorej sa niektoré dištinkcie rušia (napr. v ontológii a jazyku 1. rádu), alebo kategorizáciou, v ktorej sa k uvedeným kategóriám pridávajú ďalšie (napr. v ontológii a jazykoch intenzionálnych logík), prípadne kategorizáciou, ktorá člení entity podľa nejakého iného princípu. Vašu kategorizáciu entít ešte len spoznávam a zatiaľ mám dojem, že patrí do poslednej skupiny kategorizácií. Napríklad vy do tej istej kategórie individuí zaradíte prvé substancie aj ich akcidenty. Na druhej strane fyzické agregáty nepovažujete za individua. Rozlišujete tiež reálne agregáty od intencionálnych a elementárne agregáty od empirických. Nie som si vždy istý, či ide o členenie na rôzne kategórie entít alebo len o istú klasifikáciu v rámci jednej kategórie. Nie je mi celkom jasný ani rozdiel medzi akcidentmi individuí a ich vlastnosťami. Vaše akcidenty mi pripomínajú trópy, ale explicitne ste ich s nimi nikde nestotožnili. Predpokladám, že v priebehu dialógu sa budú tieto otázky postupne riešiť a vyjasňovať.

K termínu „metafyzická entita“ ma inšpiroval váš dost' frekventovaný výraz „metafyzická časť“. Predpokladal som, že metafyzická časť individua nie je individuum, čo ste mi aj potvrdili. Je to teda entita inej kategórie, hoci musím priznať, že sám pojem metafyzickej entity mi zatiaľ nie je celkom jasný. Vaše príklady naznačujú, že takými entitami sú napríklad vlastnosti, neviem však, či medzi ne nepatria aj iné entity. Pre každý prípad poznamenávam, že pojem entity chápem veľmi široko: do jeho rozsahu patrí všetko, čo nejakým spôsobom jestvuje. Viem, že toto určenie možno spochybníť, ale zatiaľ s ním hádam vystačíme.

Na záver len toľko, že moje nejasnosti späť s pojmom metafyzickej časti nepochádzajú z nerozlišovania vzťahu byť metafyzickou časťou od vzťahu oslabenej identity. V tomto štádiu si obidva pojmy len ujasňujem, pričom predpokladám, že sú to rôzne vzťahy. K otázkam, ktoré sa týkajú vzťahu (či vzťahov?) byť časťou, sa vrátim po vašej odpovedi na túto repliku, ktorá je už neúnosne dlhá.

(11) SOUSEDÍK, S.: Rozumiím dobre vašemu výkladu o potrebe rozlišovať rôzne ontologické a logické kategórie entít. Hlásim se k prvniému vámi uvedenému spôsobu kategorizácie entít a výrazu, pouze bych místo o kategorii individuí raději mluvil o kategorii fyzických předmětů (tj. prvních substancí, jejich akcidentů a různých typů z nich sestávajících agregátů). Domnívám se, že jsem s to pomocí pojmu oslabené identity objasnit ontologický rozdíl mezi kategorií fyzických předmětů a kategorií vlastností (v nejširším slova smyslu, inkluzivně vztahů).

K vaší otázce po vztahu mezi akcidenty a tropey: Rozdíl mezi nimi vidím v tom, že akcidenty mají metafyzické části, což o tropech ti, kteří o nich mluví, nepřipouštějí.

Pokud jde o rozdíl mezi vlastnostmi a akcidenty, pověděl jsem o té věci již něco zběžně v článku uveřejněném v *Organonu F* [3] na s.10. V této naší diskusi bych otázku odsunul na později, až si k jejímu řešení vytvoříme více předpokladů. Předběžně poznamenávám, že vlastnosti lze predikovat, kdežto fyzické předměty (a tedy ani akcident) nikoli. Rád bych – ale rovněž pouze předběžně - upozornil, že ani metafyzické části substancí nejsou jejich vlastností (nemůžeme proto říci např. „Sokrates je živočišnost“).

Nakonec k věci, která je v tomto okamžiku v naší diskusi nejdůležitější: Přemýšlím stále, co vám brání uznat pojem oslabené identity za srozumitelný, a uvědomil jsem si, že to možná pochází se složitosti aristoteléské ontologie, v jejímž rámci má být aplikován. Navrhují proto myšlenkový experiment: předpokládejme, že máme co činit s univerzem, které je ontologicky prostší než aristoteléské a skládá se z jediné první substance: není tu tedy žádných akcidentů a žádných agregátů. A nyní kladu otázku: Rozumíte, co by v takovém univerzu znamenalo „mít metafyzickou část“? Ne-li, prosím o přesnější vymezení oblasti či zdroje nejasnosti.

(12) CMOREJ, P.: Niečomu rozumiem a niečomu nie. Prihlásili ste sa k prvej zo štyroch kategorizácií entít, o ktorých som sa zmienil minule. Pretože termín „individuum“ má vo vašej koncepcii špeciálny význam, entity, ktoré by logik v *danom prípade* nazval individuami, ste označili – a tým čiastočne aj charakterizovali – ako fyzické predmety. Proti tomu nemožno nič namietat'. Kategória týchto predmetov sa podľa vás člení na prvé substancie, akcidenty a agregáty. Keby som

nemal isté nejasnosti späté s akcidentmi, predmety tejto kategórie by som nazval jednotlivinami. Nad touto kategóriou sa dviha nekonečná hierarchia ďalších kategórií, medzi ktorými sú vlastnosti individuí a n -argumentové vzťahy medzi nimi ($n \geq 2$), vlastnosti týchto vlastností a vzťahov, vzťahy medzi týmito vlastnosťami a vzťahmi atď. Ak si odmyslím problémy, ktoré mám s akcidentmi, tak tomu všetkému zatiaľ rozumiem a s vašim konštatovaním, že „vlastnosti lze predikovať, kdežto fyzické predmety nikoli“, vrele súhlasím. Kde sa však v naznačenej hierarchii kategórií nachádzajú metafyzické časti? Medzi fyzickými predmetmi by sme ich hľadali zrejme márne. Medzi vlastnosťami asi tiež, lebo píšete, že „metafyzické časti substancí nejsou jejich vlastnostmi“. Preto, no nielen preto si myslím, že vaša kategorizácia entít nepatrí do prvej, ale do poslednej zo štyroch uvedených kategorizácií entít. Ak aj pripustíte, že niektoré metafyzické časti sú *vlastnosťami* akcidentov a agregátov (je to tak?), problém kategoriálneho zaradenia metafyzických častí substancí do prvej kategorizácie zostáva.

Ako príklady metafyzických častí Sokrata uvádzate jeho „lidství“ či človečnosť a živočíšnosť. Nie sú to azda jeho vlastnosti? Vari nehovoríme, že Sokrates je človek (alebo živočích)? Pravdepodobne namietnete, že treba odlišovať vlastnosť byť človekom od človečenskosti a vlastnosť byť živočíchom od živočíšnosti a že na rozdiel od metafyzickej časti vlastnosť možno niečomu predikovať. V tejto súvislosti musím dodať, že v teoreticko-typovej kategorizácii entít, ktorú ste akceptovali, vlastnosti môžu byť nielen prostriedkom, ale aj subjektom predikácie. Ak V je vlastnosť fyzických predmetov, U vlastnosť takých vlastností a p fyzický predmet, tak vo výroku tvaru „ $V(p)$ “ ju predikujeme predmetu p a vo vete tvaru „ $U(V)$ “ jej predikujeme vlastnosť U . Keby sme vlastnosti explikovali ako isté funkcie, mohli by sme povedať, že vo výroku „ $V(p)$ “ ju aplikujeme na objekt p , kým vo vete „ $U(V)$ “ na ňu aplikujeme funkciu U . Istý problém je v tom, že v prirodzenom jazyku predikát jedného výroku sa zvyčajne nedá použiť ako subjekt iného výroku. Na rozdiel od vety „Sokrates je statočný“ výraz „Je statočný je cnosť“ nemá zmysel, a ak chceme hovoriť o vlastnosti, ktorú pripisujeme Sokratovi, namiesto predikátu „je statočný“ sme nútení použiť iný výraz, napríklad substantívum „statočnosť“. To vyvoláva dojem, že predikát „je statočný“ sa vzťahuje na niečo iné ako výraz „statočnosť“. Nezastávate náhodou názor, že uvedení predikát sa vzťahuje na vlastnosť a druhý výraz na metafyzickú časť Sokrata? Ak áno, čím sa vlastnosť byť statočný líši od metafyzickej časti statočnosť? Určite mi dáte za pravdu, že číra konštatácia o ich odlišnosti nestačí. Na druhej strane by sme si mali uvedomiť, že nie všetky formulácie viet prirodzeného jazyka zvädzajú k názoru o referenčnej odlišnosti výrazov „je statočný“ – „statočnosť“, „je rozumný“ – „rozumnosť“ a pod. Ved’ namiesto „Sokrates je statočný“ môžeme povedať, že „Statočnosť je Sokratova vlastnosť“ a namiesto „Statočnosť je cnosť“ môžeme povedať „Vlastnosť byť statočný je cnosť“ a pod. Úsudok

Sokrates je statočný

Statočnosť je vzácna vlastnosť

Sokrates má vzácnu vlastnosť

je korektný iba za predpokladu, že predikát „je statočný“ sa vzťahuje na tú istú entitu ako substantívum „statočnosť“. Súhlasím síce s vami, že nemôžeme povedať „Sokrates je živočišnosť“, ale nič nám nebráni konštatovať, že „Živočišnosť je Sokratova vlastnosť“. Ak živočišnosť nie je vlastnosť, treba určiť, čím sa od nej líši, aký je jej vzťah k vlastnosti byť živočíchom a vzťah byť metafyzickou časťou, ku ktorému sa vrátim v nasledujúcej replike.

Nepochopil som, prečo človečnosť a živočišnosť sú metafyzickými časťami Sokrata, ale spravodlivosť a cnosť časťami „jeho individuálneho akcidentu“. Sokratovi predsa môžeme pripísať nielen človečnosť a živočišnosť, ale aj spravodlivosť a cnosť. Chceli ste tým naznačiť, že metafyzické časti individua sú časťami jeho esencie, resp. že utvárajú jeho esenciu, kým spravodlivosť a cnosť sú časťami pomimuteľných stavov Sokrata? Z vašich príkladov a niektorých tvrdení usudzujem, že metafyzické časti majú prvé substancie, ich akcidenty a dokonca aj metafyzické časti (lebo uvažujete o vzťahu byť metafyzickou časťou medzi takými časťami). Majú ich však aj agregáty a individua v širšom zmysle, teda prvé substancie spolu so stavmi, v ktorých sa nachádzajú? V druhom prípade mám na mysli časti, ktoré nemožno pravdivo pripísať iba prvým substanciam alebo len akcidentom, ale výlučne spojeniam prvých substancii s ich akcidentmi. Končím otázkou, či jedna a tá istá metafyzická časť môže byť časťou dvoch rôznych entít. Na prvý pohľad je priam evidentné, že áno (veď živočišnosť nachádzame nielen na Sokratovi, ale na každom človeku, psovi atď.), ale ako môže byť jedna a tá istá entita *celá časťou dvoch rôznych entít?*

(12) SOUSEDÍK S.: Pokusím se odpovědět na otázku, zda metafyzické části náleží do kategorie fyzických předmětů nebo do kategorie vlastností. S ohledem na to, že to lze snáze vyložit na metafyzických částí substancí než akcidentů, navrhuji, abychom akcidenty nechali prozatím stranou. Budeme se k nim muset stejně brzy vrátit.

Při odpovědi na uvedenou otázku je třeba rozlišit, mluvíme-li o metafyzických částech ve stavu konkrétnosti nebo ve stavu abstraktnosti. V prvním případě náleží metafyzické části zřejmě do kategorie fyzických předmětů. Je sice pravda, že samy o sobě nejsou fyzickými předměty. Stačí však, že jsou jejich součástmi. Do obchodu s piány náleží nejen piána, ale spolu s nimi i veškeré jejich součásti, které samy ovšem piány nejsou, klávesy, struny, pedály atd.

Metafyzické části ve stavu abstraktnosti náleží naopak do kategorie vlastností, a to ze stejného důvodu, nejsou to sice samy o sobě vlastnosti, ale jsou jejich složkami. To vám zní jistě na první poslech záhadně, ale pokusím se to vysvětlit. Slovem „vlastnost“ (= praedicabile), budu v naší souvislosti rozumět význam monadického predikátu, který lze vypovídat o fyzických předmětech (podle naší dohody o prvních substancích). Vlastností je tedy např. význam slova „živočích“. Jaký je nyní vztah mezi vlastností „živočích“ (kterou lze přisuzovat např. Sokratovi) a metafyzickou částí „živočišnost“ (kterou takto vypovídat nelze)? Rozdíl spočívá podle aristoteléské tradice v tom, že slovem „živočišnost“ označujeme určitou metafyzickou část s vyloučením všech ostatních, které jsou v ní v první substancii reálně totožné. Slovem „živočích“ rozumíme naproti tomu touž část, ale bez onoho vyloučení, tj. pojatou jako reprezentanta celku první substance. Díky takto pojatému významu slova „živočích“,

můžeme jej vypovídat o větším počtu prvních substancí, např. o Sokratovi, Platonovi atd. Z uvedeného je patrné, že je metafyzická část ve stavu abstraktnosti jakousi složkou vlastnosti. Vlastnost vyjadřuje *neurčitě* celek, a to pomocí jeho *určité* metafyzické části. Z uvedeného je patrné, že můžeme v rámci vztahu oslabené identity rozlišovat oslabenou identitu I (vztah metafyzické části k jednotlivině) a oslabenou identitu II (vztah vlastnosti k jednotlivině). Vztah oslabené identity II můžeme také nazývat vztahem predikability.

K tomu ještě dodatek: metafyzické části ve stavu abstraktnosti a vlastnosti mohou jako takové (tj. odděleně od konkrétního individua) existovat pouze jako předmět rozumového poznání. Existuje-li něco jenom jako předmět rozumového poznání a jinak ne, říká se, že to existuje pouze intencionálně. Metafyzické části a vlastnosti existují tedy pouze intencionálně. Toto zjištění může sloužit jako východisko realistické teorie významu, kterou bych rád zastával.

Mluvil jsem dosud o metafyzických částech a vlastnostech substancí. Zavedením akcidentů se, jak rád připouštím, věc trochu zkomplikuje. Rád se to však pokusím vysvětlit, dáte-li mě k tomu svými otázkami podnět. Nyní však mluvím již příliš dlouho a cítím, že je nejvyšší čas, abych vám předal slovo.

(13) CMOREJ, P.: Vášmu rozlíšeniu metafyzických častí na časti v stave konkrétnosti a časti v stave abstraktnosti som sa doteraz úmyselne vyhýbal, lebo najprv som si chcel ujasniť vaše chápanie vzťahu byť časťou a byť metafyzickou časťou a až potom prejsť ku skúmaniu stavov metafyzických častí. Analýzu vzťahu byť časťou nepokladám síce za uzavretú, ale vaša replika ma núti už teraz venovať pozornosť aj spomenutým stavom metafyzických častí.

Nechápem, ako sa jedna a tá istá entita F môže vyskytovať raz v stave konkrétnosti a inokedy v stave abstraktnosti (alebo dokonca v oboch stavoch zároveň?) bez straty identity. Ak vám dobre rozumiem, tak F v stave abstraktnosti je abstraktný predmet (význam) a F v stave konkrétnosti je fyzický predmet. Lenže medzi abstraktnými a fyzickými predmetmi je priepastný rozdiel – veď už z ich určenia vyplýva, že nič abstraktné nie je fyzické a naopak. Nech F_A je F v stave abstraktnosti a F_K je F v stave konkrétnosti. Ak v oboch prípadoch ide o *to isté* F, tak by malo platiť, že $F = F_A$ a $F = F_K$, z čoho vyplýva, že $F_A = F_K$, čo evidentne neplatí, pretože F_A je abstraktná a F_K fyzická entita. Alebo platí, že ak F je v stave F_A , tak nie je v stave F_K a naopak? Potom sa vynára otázka, kedy je F v prvom a kedy v druhom stave, a znovu aj otázka, ako môže byť abstraktná entita F totožná s fyzickým predmetom F_K . Sporná je aj logicko-sémantická zmyslupnosť rovnosti $F = F_K$ a $F_A = F_K$.

Na druhej strane ak tieto rovnosti neplatia, ako mám rozumieť výrazom „F v stave konkrétnosti“, „F v stave abstraktnosti“? Nie je azda Sokrates v stave bdlosti totožný so Sokratom v stave spánku?

Vaša otázka, či metafyzické časti patria do kategórie fyzických predmetov alebo do kategórie vlastností, ma dosť prekvapila, pretože už ste konštatovali, že metafyzické „časti [jsou] velice odlišné od častí fyzických“, a teda aj od fyzických predmetov. Nie je mi tiež jasné, ako môže niečo patriť do kategórie fyzických predmetov a nebyť fyzickým predmetom. Kategória je v istom zmysle množina a

patríť do nej znamená byť jej prvkom alebo podmnožinou, a keďže metafyzické časti nie sú množiny, tak taká časť patrí do kategórie fyzických predmetov práve vtedy, keď je prvkom tejto kategórie. Nemôžem preto súhlasiť s vašim tvrdením, že metafyzické časti v stave konkrétnosti patria do kategórie fyzických predmetov, ale „samy o sobe nejsou fyzickými předměty“. Pri množinovom chápaní kategórií je to číra kontradikcia. Z toho, že tieto časti sú „súčasťami“ fyzických predmetov ešte nevyplýva, že patria do tej istej kategórie ako tieto predmety. Do množiny fyzických predmetov nemusia patriť ani ich fyzické časti. Napríklad do dvojprvkovej množiny {S. Sousedík, P. Sousedík} patríte iba vy a váš syn Prokop: jej prvkom nie je ani vaša pravá, ani Prokopova ľavá ruka, ani vaše vlastnosti, ani iné vaše či Prokopove „súčasti“. Príklad s pianom sa mi zdá zavádzajúci, lebo piano i spomenuté časti patria do kategórie fyzických predmetov. Myslíte si však, že do tejto kategórie patria aj vlastnosti týchto častí, prípadne aj ich vzťahy k iným predmetom a podobné „súčasti“ spomenutých fyzických zložiek pianu? (Mimochodom, má váš výraz „byť súčasťou“ ten istý význam ako výraz „byť časťou“?)

Metafyzické časti v stave abstraktnosti zaraďujete do kategórie vlastností, ale hneď dodávate, že samej osebe to nie sú vlastnosti. Do kategórie vlastností nepatrí predsa nič, čo nie je vlastnosť. Fakt, že tieto časti sú súčasťou vlastností, ešte nestačí na ich zaradenie medzi vlastnosti. Navyše mi nie je jasné, čo rozumiете pod *súčasťou vlastnosti*. Máte na mysli vzťah, v ktorom je vlastnosť P k vlastnosti Q práve vtedy, keď pre každé x nevyhnutne platí, že ak P(x), tak Q(x)? Súčasťami vlastností sú len vlastnosti alebo aj iné entity, alebo iba iné entity? So zreteľom na uvedené výhrady a pochybnosti sa naďalej domnievam, že metafyzické časti sa nenachádzajú v hierarchii entít, ku ktorej ste sa prihlásili. Váš ďalší výklad zameraný na zdôvodnenie zaradenia metafyzických častí v stave abstraktnosti medzi vlastnosti (hoci to nie sú vlastnosti) ma len utvrdil v tom, že by sme mali pokračovať v analýze vášho chápania vzťahu byť časťou, v ktorom sa podľa mňa skrýva niekoľko nesúrodých, ba priam nezlučiteľných prvkov. K ďalším pojmom a problémom sa môžeme vrátiť neskôr.

Teda znovu sa ukazuje naliehavá potreba hlbšie preskúmať váš pojem byť časťou, v ktorom sa podľa môjho názoru nerozlíšene miešajú vzťahy a) – c), ktoré som uviedol pred dvoma poslednými replikami, a vzťah byť metafyzickou časťou medzi metafyzickými časťami, o ktorom ste sa zmienili dodatočne. Povedali ste, že výrazom „byť časťou“ mienite *jeden pojem*, ale sám z tohto pojmu vyčleňujete *vzťah* byť metafyzickou časťou (ďalej ho budem označovať skratkou MC) medzi metafyzickými časťami a individuami, ktorý nemôže byť totožný so *vzťahom* byť časťou (ďalej len C), pretože vo vzťahu byť časťou sú aj entity, ktoré nie sú metafyzickými časťami. Podobne možno vyčleniť ostatné tri vzťahy, ktoré som už spomenul, a k nim pridať vzťah byť metafyzickou časťou medzi metafyzickými časťami (MM), ktorý sa podľa vás od MC líši tým, že je nielen tranzitívny, ale „dokonce relexívni“. Treba dodať, že sa líši aj svojim druhým oborom, do ktorého patria metafyzické časti, kým druhý obor vzťahu MC tvoria individuá. K tranzitívnosti a reflexívnosti MC a MM sa vrátim pri najbližšej príležitosti.

V tejto súvislosti sa vynára otázka, v akom vzťahu sú tieto parciálne vzťahy k pojmu C, pri ktorom by ste chceli zotrvať. Mám tomu rozumieť tak, že ak FC je vzťah byť časťou medzi fyzickými predmetmi, *ktoré nie sú akcidentmi*, AI vzťah byť časťou

medzi akcidentmi a individuami a MM vzťah byť časťou medzi metafyzickými časťami, tak

x C y práve vtedy, keď x FC y alebo x MC y alebo x MM y alebo x AI y?

(Od diferenciácie MC na vzťah medzi metafyzickými časťami a substanciami a vzťah medzi metafyzickými časťami a akcidentmi a podobnej diferenciácie AI zatiaľ upúšťam.)

(13) SOUSEDÍK S.: Charakteristickým rysem aristotelizmu je presvedčenie, že rozdiel medzi fyzickými a abstraktnými predmety není principiálny, pretože abstraktné predmety vznikajú určitou kognitívnu adaptáciou predmetů fyzických.

Protiv tomu namítate, že nechápete, jak může být jedno a totéž F zároveň ve stavu konkrétnosti a abstraktnosti. Jste totiž přesvědčen, že by takové F mělo a zároveň nemělo vlastnost abstraktnosti, takže by nemohlo být identické. Toto je, jak se mi zdá, jádro vaší námítky. Pochopil-li jsem ji správně, nabízím toto vysvětlení: Rozlišme vlastnosti „obyčejné“ a intencionální (ty druhé jsou ty, které věc má na základě zvláštního způsobu, jímž je poznána). Protože může být táž věc poznána tímž člověkem zároveň více způsoby, není nic divného v tom, že pro něho může mít taková věc na základě jednoho způsobu poznání nějakou intencionální vlastnost, kterou na základě jiného nemá. Podívám-li se na nějaký předmět tak, že si dlaní zakryji polovinu levého oka, dojde k tomu, že ten předmět bude mít i nemít vlastnost „být mnou viděn pouze z poloviny“, a to ovšem, když tomu správně rozumíme, není spor ani to není na překážku identitě onoho předmětu.

K vašemu příkladu: Stav Sokratovy bdělosti a stav jeho spánku nejsou totožné, ale totožný co do substance je bdící Sokrates se spícím. Protože jsou však vlastnosti „bdící“ a „spící“ vlastnosti obyčejné, nemůže je mít Sokrates zároveň. – Stav konkrétnosti (K) a stav abstraktnosti (A) také nejsou totožné, ale totožné co do absolutního subjektu jsou F ve stavu K, a F ve stavu A. Protože je stav A výsledkem zvláštního poznání, nic nebrání tomu, aby F mělo a zároveň nemělo intencionální vlastnost „být ve stavu A“.

Vaše kritické připomínky k té části mé repliky, která se týká kategorie fyzických předmětů a kategorie vlastností, přijímám. Vycházíte z mého vyjádření, že se „přihlašuji“ k určitému historicky fixovanému rozdělení entit a ukazuje, že se od něho ve skutečnosti liším. Rád bych proto, dovolíte-li, upřesnil svou původní formulaci v tom smyslu, že je mi uvedené rozdělení entit blízké tím, že je lze chápat jako ontologické rozdělení entit na reálně existující a na takové, které existují pouze intencionálně. Jinak, myslím, mi dáte jistě za pravdu, že o tom, co je prvkem nějaké množiny, nelze rozhodovat vylučně na základě názvu, který se jí rozhodneme dát.

Vrátím se nyní k otázce, kde se v rámci kategorií vyskytují metafyzické části. Rozliším-li dvě kategorie, kategorií reálně existujících jsoucenc (individua, jejich akcidenty, elementární agregáty) a intencionálně existujících jsoucenc (vlastností a vztahů různých stupňů), zařadím metafyzické části ve stavu konkrétnosti k reálně existujícím jsoucencům (protože jsou s nimi reálně totožné), metafyzické části ve stavu abstraktnosti pak do kategorie intencionálně existujících jsoucenc. Náleží-li do kategorie intencionálně existujících jsoucenc vlastnosti i metafyzické části ve stavu A, je třeba objasnit jejich vzájemný vztah.

Považují metafyzické části ve stavu A (označované tzv. abstraktními jmény, „živočišnost“, „statečnost“ ap.) za část vlastnosti (označovaných jmény konkrétními, „živočích“, „statečný“ ap.). Vysvětlím to na příkladech, a to nejprve na dvojici „živočišnost“ a „živočích“. „Živočišnost“ označuje metafyzickou část některých individuí, která je ve stavu A. Živočích „znamená,“ takové individuum, které má metafyzickou část „živočišnost“ ve stavu K. – S dvojicí „statečný“ a „statečnost“ je tomu obdobně. „Statečnost“ je metafyzická část některých individuí, např. Sokratovy statečnosti, Platonovy statečnosti atd. „Statečný“ znamená „takové individuum, které je modifikováno jiným individuem, jehož metafyzickou částí je statečnost“. Stojí za povšimnutí, že se u substanci metafyzická část liší od vlastnosti, již je částí, kdežto u akcidentů se metafyzická část s vlastností kryjí. Domnívám se nicméně, že lze v obou případech charakterizovat vztah metafyzické části ke korespondující vlastnosti jako vztah části k celku.

Vyslovil jste před časem (vaše replika 12) mínění, že ne všechny formulace přirozeného jazyka nás zavazují k názoru o referenční odlišnosti výrazu „je statečný“ a „statečnost“. Takové mínění je snad sice možno zastávat, má ale tu nevýhodu, že nevysvětluje, proč přirozený jazyk k názoru o referenční odlišnosti oněch výrazů někdy zavazuje a jindy zase ne. Teorie, že nás přirozený jazyk k uznání oně referenční odlišnosti zavazuje vždy, má v tomto bodu větší explikativní sílu. Příklady, které uvádíte na podporu svého mínění se z mého hlediska zakládají na ekvivokaci slova „vlastnost (může v hovorovém jazyku znamenat vlastnost v logickém smyslu, ale i reálný akcident). Statečnost není Sokratova vlastnost v logickém smyslu, nýbrž je v tomto smyslu pouze vlastností jednoho z jeho akcidentů. – Výrok „statečnost je ctnost“ je z hlediska, které zastávám, zkratka za „každá statečnost je ctnost“, takže se mi vámi uvedený příklad „vlastnost být statečný je ctnost“ jeví jako nesmyslný. Úsudek „Sokrates je statečný, statečnost je vzácná vlastnost, Sokrates má vzácnou vlastnost“ je sice korektní, ale může jím býti z jiného důvodu než který jste uvedl jako jedině možný. To je patrné z výše řečeného.

Projevil jsem názor, že různé typy vztahu „celek – část“ jsou různými vymezeními jednoho obecného pojmu. Je-li tomu tak či ne, je logická otázka, takže tvrdíte-li, že tomu tak není, nechám se rád poučit.

Uvedl jsem příklady vztahu „být částí vlastnosti“, ale podat obecnou definici toho vztahu neumím. Nemyslím si, že by se jednalo o vztah ve kterém je vlastnost P k vlastnosti Q právě tehdy, když pro každé x nutně platí, že když P(x) pak Q(x), ale domnívám se, že platí-li uvedené, je za určitých podmínek v tomto vztahu vlastnost Q k vlastnosti P. Vztah, pro nějž jste zavedl zkratku „AI“, je vztah individuálního akcidentu k individuu v širším smyslu, totiž k elementárnímu agregátu.

Ve svých posledních otázkách užíváte zkratky MC (= metafyzická část), ale ze souvislosti mi není zcela jasné, míníte-li MC ve stavu K nebo MC ve stavu A, nebo MC bez přívlastku (= absolutní subjekt).

A ještě na něco nesmím zapomenout: „Součást“ je pro mne totéž co pravá část.

*Prof. Stanislav Sousedik,
Slovenská 35,
101 00 Praha 10*

*Pavel Cmorej, FÚ SAV,
Klemensova 19, 813 64 Bratislava,
e-mail: organon@klemens.savba.sk*

POZNÁMKY

¹ Slovenských čitateľov treba upozorniť, že týmito otázkami sa S. Sousedík čiastočne zaoberá aj vo svojej monografii [1] a v stati [3]. V monografii sa sústreďuje výlučne na výklad spomenutých pojmov v stredovekej filozofii, najmä u Tomáša Akvinského, a v stredovekej logike.

LITERATÚRA

- [1] SOUSEDÍK, S. (1992): **Jsoucno a bytí**. Úvod do četby sv. Tomáše Akvinského. Křesťanská akademie, Praha.
- [2] SOUSEDÍK, S. (1999): Korespondenční teorie pravdy v oblasti empirického poznání. **Filosofický časopis** 47, č. 4, 531-544.
- [3] SOUSEDÍK, S. (2000): Aristotelské pojetí individua v dnešní filosofické diskusi. **Organon F** 7, č. 1, 1-12.